

**офіційного опонента на дисертацію Козир Юлії Анатоліївни
«Соціокультурні смисли концептуальної моделі Україна-Росія в
масмедійному контенті», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 –
теорія та історія соціальних комунікацій**

Сьогодні практично неможливо уявити будь-яку сферу суспільного буття, котра не перебувала б у зоні уваги засобів масової інформації та не визначалася б комунікаційними відносинами. Особливо це стосується теперішніх подій в Україні, які формують нові правила, вимоги, що найчастіше артикулюються мас-медіа; враховуючи підігрів суспільних протиріч навколо того чи іншого конфлікту, діяльність мас-медіа перетворюється на надпотужний чинник формування та функціонування цілого комплексу рефлексій, заснованих на конфліктних преференціях, а саме – монополії на передачу та інтерпретацію повідомлень.

Дослідження Ю. А. Козир спрямоване на комплексне вивчення соціокультурних смислів концептуальної моделі українсько-російських відносин. Запропонований у дисертації підхід є надзвичайно актуальним для сучасного етапу становлення науки про соціальні комунікації, оскільки визначає закономірності дослідження соціальної проблематики в загальнонаціональних друкованих виданнях, виявляючи маркери представлення тематики міждержавних відносин та її вплив на аудиторію, відтак і на перебіг конфлікту. Тема на часі, тому ґрунтовних досліджень вкрай мало, кожна розробка варта дорогого. Обрана здобувачем тема дисертації має виняткову наукову й соціальну актуальність.

Цілком слушним видається й обрання здобувачем **об'єкта** дослідження, яким визначено контент газет України та Росії про українсько-російські відносини. Одночасно предмет дослідження логічно розкриває об'єкт. Автора дисертаційного дослідження зацікавили соціокультурні смисли концептуальної моделі Україна-Росія в українських та російських

мас-медіа. Отже, як бачимо, предмет дослідження є складним і багатоступеневим, що, безперечно, підвищує цінність дисертаційної роботи.

Виходячи з раціонально окресленого предмета дисертації, здобувач зосередилася на ґрунтовному аналізі наукових розробок як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Методологія дослідження ґрунтується на базових наукових способах дослідження дійсності, без яких не є можливою робота дисертаційного рівня. Використання загальнонаукових методів дало можливість вивчити як теоретичний, так і наративний аспект, розподілити публікації вибірки за відповідними категоріями, що відображають українсько-російські відносини. Використання спеціальних методів, зокрема, контент-аналізу та актантного моделювання забезпечили упорядкування вибірки публікацій на обрану тематику та схематично представити соціокультурні смисли в досліджуваних виданнях. Відзначимо, що методологічна основа дисертації цілком впливає з обраного для дослідження матеріалу, відповідає завданням, що сформульовані у роботі, а отже дає всі підстави досягти поставленої мети. Послідовність і сумлінність автора у забезпеченні системності науково-методичного підходу (кореляція теми, мети, завдань, джерел та методів дослідження) є свідченням серйозності отриманих результатів, цінності здобутого наукового знання, і, разом з тим, говорить про відповідність рецензованого дослідження вимогам, що сформульовані Міністерством освіти і науки України до наукових досліджень кандидатського рівня.

Наукова новизна роботи Юлії Анатоліївни Козир виявляється в тому, що уперше в науці про соціальні комунікації сформульовано визначення поняття соціокультурного смислу з точки зору соціальних комунікацій; запропоновано двохступеневу методику зіставлення інтерпретацій міждержавних відносин у медіа; обґрунтовано використання актантної моделі А.-Ж. Греймаса та уточнено особливості її застосування для аналізу медійних текстів; простежено репрезентацію відносин між Україною та Росією як між дійовими особами газетних наративів; доведено, що

загальнодержавні ЗМІ, які дотримуються різних редакційних політик, але розраховані на представників одного суспільства, можуть висвітлювати міждержавні відносини відповідно до спільної актантної моделі. Такий підхід абсолютно виправданий і доказом того є великий масив опрацьованих публікацій у провідних українських і російських друкованих виданнях (1444 і 596 одиниць), на основі яких здійснено порівняльний аналіз тематики висвітлення українсько-російських відносин.

Джерельна база роботи досить промовиста: автор залучила до дослідження друковані українські видання «День», «Україна молода», «Урядовий кур'єр», «Дзеркало тижня» та медіа Російської Федерації: "Московский комсомолец", "Независимая газета", "Новая газета", "Российская газета" (за 2013 рр.). Тенденції досліджуваної проблематики на шпальтах названих видань утілюються в двоступеневій методиці зіставлення інтерпретацій міждержавних відносин у медіа, які об'єднуються спільним проблемно-тематичним змістом, спрямованим на висвітлення, аналіз, розкриття гостроактуальних тем. Аналіз джерельної бази роботи доводить: дисертантка доцільно співвіднесла масштаб завдань, поставлених у роботі, з матеріалом, на основі аналізу якого ці завдання можна виконати.

Апробація результатів досліджень представлена доповідями на 7 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Відзначимо, що Ю. А. Козир опублікувала за результатами дослідження 4 наукових статей у фахових виданнях, 2 – у закордонних та 4 – у інших наукових виданнях України. Це забезпечило повноцінне представлення результатів проведеного дослідження широкій науковій аудиторії та дає підстави стверджувати про належний рівень апробації дисертації.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основного тексту дисертації – 279 сторінок, список використаних джерел складається з 156 позицій; робота відповідає вимогам ДАК України, оскільки є оформленою, загалом, в коректній науковій формі.

Перший розділ дисертаційного дослідження Ю. А. Козир є монолітним та глибоким аналізом творів вітчизняних і зарубіжних авторів, які належать до безперечних набутків журналістикознавства. Але в першому розділі авторка не обмежилася лише оглядом та аналізом літератури, а зазначила, що у межах суспільства ЗМІ вибудовують концепції внутрішньої та зовнішньої політики на основі так званого «міжнародного медійного відлуння», який є «ресурсом для постановки епізодів символічної комунікації між націями». Окрім ґрунтовного аналізу теоретичних аспектів заявленої проблеми, дисертантка акцентує увагу на дослідженнях оцінок українців і росіян одне одним та українсько-російських відносин; виокремлює чотири класи росіян за рівнем поінформованості, який і обумовлює ставлення до України.

В розділі дисертантка чітко розмежовує поняття смислу і концепту – поняття, які, на перший погляд, близькі, але не тотожні; акцентує увагу на контекст свого наукового дослідження, який потребує уточнення змісту кожного з них. На основі аналізу різних визначень, дослідниця подає власне розуміння поняття "концепт", що полягає в узагальнененому, цілісному уявленні про об'єкт, поняття, створене на основі власного досвіду, який враховує весь спектр людських раціональних та ірраціональних проявів, а також ментальної оцінки, яка ґрунтується на суспільній практиці. Здобувачка констатує, що соціокультурний фон аудиторії – це своєрідне підґрунтя, спираючись на яке ЗМІ здатні виконувати свої функції повноцінно. Аналізуючи наукові погляди представників різних напрямів, Юлія Анатоліївна зауважує, що прослідковується низка повторюваних міркувань і приходить до висновку, що всі тексти ЗМІ презентують наративи, незалежно від жанру й типу наратора – дієгетичного (розповідача) чи екзегетичного (оповідача), явності чи прихованості його голосу. Для дослідження дисертантка звернулися до суспільно-політичних видань, які поширюються в загальнодержавних масштабах, відтак, орієнтуються на типових представників українського та російського суспільств й апелюють до

близьких їм смислів (знань, вірувань, цінностей, норм). Варто відмітити, що для аналізу залучалися як державні, так і недержавні ЗМІ різних власників, щоб знайти поле соціокультурних смислів, спільне для видань, що перебувають під впливом різних політико-економічних груп.

У другому розділі дисертації здобувачем, на наш погляд, цілком вдало здійснено відбір матеріалів в українських газетах за ключовими словами (вибірка становить 1819 публікацій), що повністю або частково присвячені темі українсько-російських відносин, а також висвітлюють події лише Росії. Нам імпонує обраний дисертанткою підхід, згідно якого, один блок тем називає умовно гуманітарними аспектами російського впливу, в яких входять три взаємно пов'язані теми: медіа, інформаційний вплив Росії на Україну, російська пропаганда стосовно України.

Дослідниця наголосила, що у російських виданнях з аналогічною вибіркою, тематична палітра російських ЗМІ дещо бідніша, порівняно з українськими. Таке дослідницьке рішення дисертантки дало змогу дійти висновку, що представлення російсько-українських протиріч залежить від редакційної політики видань.

Проводячи ґрунтовний контент-аналіз дисертантка приходить до висновку, що спостерігаються теми, яких торкалися російські видання і яких не порушували українські, – це західноукраїнський націоналізм, спрямований проти Росії, Україна як прихисток політичних біженців та злочинців з Росії, українці як нелегальні трудові мігранти в РФ, кримінал. Дисертантка досліджує теми, що стосуються Російської федерації та рангує їх за активністю висвітлення та особливостями представлення в окремих українських медіа ("Україна молода", "День", "Дзеркало тижня", "Урядовий кур'єр"). У науковій розвідці Ю. А. Козир акцентує увагу на темах російського суспільства, влади, опозиції й медіа та в окремих виданнях прослідковує між ними взаємозв'язок. Дослідниця підсумовує, що українські видання в більшості випадків по-різному акцентують увагу на тих чи інших сторонах життя сусідньої країни, однак в окремих моментах вони є єдиними

в деяких архетипних характеристиках Росії. У російських медіа дисертантка досліджує зміну акцентів у тематиці: виділяє загальну тематику висвітлення українських подій – економічну, міжнародні відносини, суспільно-політичну, зокрема, Євромайдан, суспільство і Крим, причиною яких є слабка держава, де існує соціальна напруга, невдоволення владою та відцентрові тенденції.

Значимим для досягнення мети дослідження видається **третій розділ рукопису**, де вдало обгрунтовується побудова актантних моделей на основі найактуальніших тем в українських та російських виданнях, у яких відображаються суб'єкт-об'єктні відносини обох держав на основі конкретних засобів впливу. Дослідницьке рішення дисертантки прослідковуємо у додатках, де представлені основні категорії – одержувач, помічник, опонент. Юлія Анатоліївна за проміжними підсумками наголошує, що тема вибору Україною інтеграційного вектора представлена в українських і російських виданнях неоднаково, виділяючи основну причину – різницю між державними, опозиційними та частково незгодними з державною ідеологією ЗМІ.

У завершальному розділі дисертантка представляє актантне моделювання теми відносин України й Росії у різних сферах. Зокрема, у галузі енергетики констатує, що в українських медіа україноцентрична модель є підрядною для росієцентричної в актанті «об'єкт», а росієцентричної відносно україноцентричної – в актанті «супротивник» і «адресант». Ю. А. Козир вдало підмітила, що у російських ЗМІ моделі публікацій на тему газових відносин складніші, оскільки неоднозначно заявлені об'єкти пошуку в різних текстах. Розглядаючи сферу торгівлі, дисертантка акцентує увагу на тому, що наративи на цю тему в українських та російських виданнях мають смислові характеристики, ретельний аналіз яких, представлений в актантному моделюванні. Дослідниця обгрунтовує значно меншу кількість теми Євромайдану з точки зору українсько-російських відносин, аргументуючи тим, що народні виступи відповідно до інтерпретації

українських видань були спрямовані не стільки як боротьба проти вступу до Митного союзу, скільки за вступ до Європейського.

Загальні висновки, які завершують дисертацію, ґрунтовні, у цілому відповідають змістові та характерові проведеного дослідження

Дисертація й автореферат Козир Ю. А. оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до кандидатських дисертацій. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Мова текстової частини дослідження, наукових публікацій дисертантки відповідає вимогам наукового стилю. Уважаю, що мета роботи реалізована, поставлені завдання – виконано, а тему – розкрито. Висновки текстової частини та додатки презентують найбільш вагомі результати дисертації, повно і системно розкривають хід і результати дослідження.

Але поряд з позитивними моментами, вдалими знахідками, значущими висновками варто відзначити певні недоліки роботи, які потребують пояснень дисертантки:

1. У підрозділі 1.2. "Соціокультурні смисли концепту в ЗМІ: походження, особливості й функції" авторка інтерпретує смисл як важливу категорію психології й психолінгвістики, аналізує праці відомих учених цієї галузі та зазначає, що детальну розробку співвідношення значення-смысл здійснив у першій третині ХХ ст. Л. Виготський, О. Леонтьєв та ін. (ст. 27). Поза увагою дисертантки залишився підхід Л. Виготського про смисл самого слова, що одночасно є мовленнєвим й інтелектуальним феноменом. Для даного наукового дослідження ціннішою була б думка ученого про те, що значення слова є феноменом мислення лише у тому аспекті, у якому думка поєднана зі словом і втілена у слові; і навпаки, воно(слово) є феноменом мовлення лише настільки, наскільки мовлення пов'язане з думкою й осяяне нею. Це феномен словесної думки й осмисленого слова, єдність слова і думки, що так важливо враховувати медійникам при висвітленні сучасних подій, формуванні мас-медійної культури.

2. У підрозділі 1.3. "Медійний наратив як репрезентація соціокультурних смислів дисертантка бере до уваги думку про те, що чим більшу аудиторію прагне охопити ЗМІ, тим більше необхідно спрощувати інтерпретацію події, відповідно до закону спілкування про зниження середнього рівня інтелекту зі збільшенням аудиторії"(ст.44). З таким твердженням важко погодитися. Воно має місце тільки тоді, коли ми говоримо про великі скупчення людей на одній території, про так звані натовпи, однак, аудиторія будь-якого медіа може бути численна, розсіяна в просторі й в часі, гетерогенна, анонімна. Вона формується під впливом змісту мас-медіа та оперує запропонованим їй змістом.

3. У підрозділі 3.3. "Акантне моделювання теми торгівлі"(ст.151) при розгляді актантних моделей теми торгівлі, дисертантка стверджує, що обмежений обсяг отриманого матеріалу дослідження з теми торговельних відносин унеможлиблює докладніший аналіз актантних моделей, пояснюючи тим, що двосторонні проблеми в торгівлі російські медіа висвітлювали через конкретних учасників, наприклад, українську кондитерську компанію «Рошен» і Росспоживнагляд, переважно не екстраполюючи ці питання на рівень відносин між країнами в цілому (ст. 151). Постає питання. Чим зумовлена дана проблема, адже втрата України як торгового партнера залишається головним ризиком Росії у зовнішній торгівлі і мала б бути ключовою темою в російському медіапросторі, незалежно від того, хто помічник, а хто – опонент.

Наведені вище зауваження, побажання та дискусійні питання не перекреслюють загального позитивного враження про роботу, значимості наукових і прикладних розробок Ю. А. Козир. Дисертаційна робота на тему: **«Соціокультурні смисли концептуальної моделі Україна-Росія в масмедійному контенті»** є завершеним самостійним та актуальним науковим дослідженням.

Новизна й важливість одержаних результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практична цінність сформульованих положень і

висновків у сукупності дають підстави вважати, що дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів відповідає всім вимогам п. 11 та п. 13 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій, відповідно до яких, авторка цього дослідження – Козир Юлія Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій.

Офіційний опонент:

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики
факультету філології і журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Синоруб Г. П.